

9. Концепція розвитку електронного урядування в Україні; схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-p>
10. Закон України “Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування” від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>
11. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

УДК 336.71:330.101

О. Б. Хотетовська,
директор Полтавської філії НАСОА

Проблеми рейтингових оцінок надійності та ефективності комерційних банків

Розглянуто актуальні питання рейтингового аналізу банківської діяльності. Окреслено переваги динамічної методики визначення рейтингової оцінки.

Ключові слова: рейтинг, рейтингова оцінка діяльності банків, динамічна методика визначення рейтингової оцінки, дистанційний метод рейтингового оцінювання банків.

Проблема фінансової стійкості та надійності банківського сектору має велике значення для макроекономічної стабільності економіки країни [1]. За результатами першого півріччя 2011 р., банківська система в Україні стабілізувалася і почала входити у фазу зростання. Найбільш актуальне питання поточного року – необхідність формування резервів під обсяг проблемних активів, який ще залишається досить великим [2].

В умовах дедалі зростаючої конкуренції, падіння прибутковості традиційних банківських інструментів банківський менеджмент має дбати не лише про надійність, а й про ефективність діяльності банківської установи. Досягти цього можна лише за умови прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень на основі всебічного аналізу діяльності банку з використанням рейтингових оцінок надійності та ефективності комерційних банків.

Проблемам рейтингового оцінювання банківських установ приділяли увагу провідні вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед них слід назвати таких науковців: І. Амелін, А. Герасимович, Е. Гілл, Е. Делан, А. Єпіфанов, В. Іванов, В. Коваленко, Р. Коттер, В. Кочетков, О. Лаврушин, П. Матвієнко, А. Незнамова, О. Нестеренко, Г. Панова, А. Пересада, М. Савлук, Л. Свистун, Дж. Сінкі, О. Тридід, І. Чмутова, О. Шевцова, О. Ширинська та ін. Вивчення праць названих учених з рейтингового аналізу діяльності банків дає змогу ґрунтовно підійти до вирішення поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишаються нерозв’язаними.

Метою дослідження є розкриття ролі і визначення місця рейтингової оцінки в системі дистанційного моніторингу; оперативне виявлення проблем у діяльності банків; окреслення переваг та обґрунтування універсальності динамічної методики розрахунку рейтингу банків.

Обсяг даних, що містять засоби масової інформації у вигляді численних таблиць з окремими показниками діяльності банків (власний капітал, зобов’язання банку, активи, кредитний портфель тощо), не дозволяє об’єктивно оцінити фінансовий стан тої чи іншої установи [3]. Тому з метою прийняття економічно обґрунтованих рішень щодо здійснення банками активних операцій з урахуванням обраного співвідношення прибутковості та ризику суб’єктам господарської діяльності, приватним особам і самим банкам потрібна об’єктивна інформація щодо фінансового стану своїх банків-партнерів. Задовольняють цю потребу рейтинги, що присвоюють банкам рейтингові агенції [2]. Так, інформацію щодо рейтингу надійності фінансових установ за результатами першого півріччя 2011 р., яку надали аналітики РА “Стандарт-Рейтинг”, вміщено у табл. 1 (за даними [2]). Значимо, що будь-яку з наведених оцінок потрібно сприймати лише як думку аналітиків зазначеної рейтингової агенції про рівень надійності фінансової установи. При цьому всі банки, що увійшли до рейтингової таблиці, вважаються надійними. Через використання у методиці середніх величин рейтинг визначається не місцем у таблиці, а оцінкою за (рі)-шкалою агентства, що не є зіставною з національною рейтинговою шкалою.

Таблиця 1

Рейтинг надійності українських банків за результатами першого півріччя 2011 року (фрагмент таблиці)

Назва банку	Рейтингова оцінка	Загальна кількість наборних банків	Преміальні коефіцієнти			Показники роботи банку, млн. грн.				Достатність капіталу		Якість активів		Доходність		Загальна ліквідність, %
			За частку ринку	За зовнішню підтримку	За якість управління	Активи, всього	Частка в групі ТОП-100 банків за розміром активів	Кредити та заборгованість	Власний капітал	Власний капітал / Активи, %	Власний капітал / Зобов'язання, %	Резерви під заціплення кредитів / Кредити та заборгованість, %	Резерви під заціплення активів / Активи, %	Чистий процентний дохід / Активи, %	Прибуток за період / Власний капітал, %	
ІНГ БАНК УКРАЇНА (ING GROUP)	ua.1	882	1,050	3,0	1,0	9393,34	1,01	6366,00	1698,21	18,08	22,07	2,35	1,72	4,36	9,81	17,75
ОЩАДБАНК	ua.1	840	1,388	2,5	1,0	72451,51	7,76	49451,89	17396,17	24,01	31,60	13,69	9,52	4,16	1,42	13,29
УКРЕКСІМБАНК	ua.1	807	1,429	2,5	1,0	80011,47	8,57	52898,28	17622,09	22,02	28,25	16,87	11,59	3,04	0,21	23,49
СІПБАНК (УКРАЇНА)	ua.1	773	1,030	3,0	1,0	5660,31	0,61	2490,04	615,53	10,87	12,20	4,52	2,34	4,73	33,37	23,13
УКРСОЦБАНК (UNICREDIT BANK)	ua.1	707	1,214	3,0	1,0	39968,17	4,28	37704,67	6579,06	16,46	19,70	19,87	19,04	3,81	0,08	9,49
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	ua.1	645	1,035	3,0	1,3	6499,83	0,70	4981,20	751,00	11,55	13,06	11,93	9,28	3,16	3,44	28,12
БРОКБІЗНЕСБАНК	ua.1	592	1,096	2,0	1,0	17842,05	1,91	12553,54	2390,94	13,40	15,47	7,02	5,24	1,10	1,02	26,66
СВЕДБАНК	ua.1	558	1,062	3,0	1,2	11602,11	1,24	12289,37	1515,86	13,07	15,03	47,06	50,88	3,40	2,91	32,21
УКРСИББАНК	ua.1	555	1,248	3,0	1,2	46285,97	4,96	34787,16	4469,76	9,66	10,69	28,58	21,79	3,45	-12,51	21,90
УКРГАЗБАНК	ua.1	531	1,092	2,5	1,1	17213,44	1,84	12457,42	1970,53	11,45	12,93	40,80	34,30	3,30	0,34	14,47
АСТРА БАНК	ua.1	512	1,008	1,8	1,0	1572,14	0,17	776,80	1084,08	68,96	222,12	16,00	9,08	8,20	0,99	58,76
ПРАВЕКС-БАНК	ua.1	510	1,033	3,0	1,3	6208,93	0,67	5000,85	1197,32	19,28	23,89	19,46	15,77	4,35	0,51	22,99

У науковій літературі рейтинги поділяють: за типом власності – державні, недержавні; за місцем розташування – міжнародні й національні; за ступенем прозорості – відкриті, закриті; за методом побудови – бальні, індексні; за способом оцінювання – експертні, бухгалтерські, змішані; за формою спостереження – дистанційні, комбіновані [5]. Особливістю державних рейтингів є їх закритість: дані рейтингу не публікуються в офіційній пресі, а використовуються органами банківського нагляду для запобігання банкрутству банків та забезпеченню стабільності всієї банківської системи [3]. Розраховуються такі рейтинги на основі аналізу даних синтетичного та аналітичного обліків. Класичним прикладом державної рейтингової методики є система CAMELS, що використовується органами банківського нагляду США та України, а саме Національного банку України (далі – НБУ).

У міжнародній банківській практиці використовують недержавні рейтинги, перевагою яких є їх відкритість. Публікації рейтингів незалежними агентствами дають змогу самостійно вибрати банк, що відповідає необхідним критеріям. Складаються такі рейтинги не на основі офіційної звітності, що можна вважати недоліком. Але у повсякденній

роботі банківські установи активно використовують відкриті рейтинги для порівняльного аналізу їх діяльності з іншими банками, уточнення свого місця та частки присутності на ринку, вибору банків-контрагентів та встановлення лімітів при міжбанківському кредитуванні.

Бальна система побудови рейтингу дозволяє отримати інтегральну оцінку фінансового стану банку в балах, що присвоюються йому за кожним із обраних показників. Сумарна кількість балів визначає місце банку в рейтингу [3]. Суть індексного методу побудови рейтингу полягає в розрахунку індексу базових показників або середніх значень за певний період за кожним із показників фінансового стану банку. Експертні методики ґрунтуються на оцінках показників, виставлених експертом на основі власного досвіду і кваліфікації. Основою бухгалтерських методик є аналіз публічної фінансової звітності банку. Змішана система передбачає поєднання результатів експертних і бухгалтерських оцінок [3]. За допомогою дистанційного методу рейтингового оцінювання органи банківського нагляду мають можливість регулярно здійснювати фінансовий моніторинг банків та порівнювати в динаміці їх рейтингові оцінки.

Таблиця 2

Диференціація методів оцінки банків

Категорія	Країна	Наглядний орган	Назва методу	Кількість показників
Наглядні банківські рейтингові системи	США	Федеральна резервна система США	CAMELS	5
	Італія	Банк Італії	PATROL	5
	Франція	Банківська комісія	O.R.A.P.	15
Системи фінансових коефіцієнтів та групової однорідності	США	Федеральна резервна система США	Individual Bank Monitoring Screens	39
	Німеччина	Федеральне відомство з нагляду за діяльністю кредитних установ	BAKIS	37
	Велика Британія	Управління фінансових послуг	RATE	9
Системи комплексної оцінки банківського ризику	Велика Британія	Управління фінансових послуг	RATE	9
	Нідерланди	Банк Нідерландів	RAST	11
Статистичні моделі	США	Федеральна корпорація страхування депозитів	GMS	4
	Франція	Банківська комісія	SAABA	5

Існуючі методики оцінювання ґрунтуються на застосуванні значної кількості як абсолютних (статутний фонд, активи тощо), так і відносних показників (платоспроможності, ліквідності, прибутковості), що ускладнює обчислення узагальненої оцінки фінансової стійкості банку [4].

Одним із варіантів отримання результату комплексного оцінювання фінансової стійкості банків та визначення місця кожного банку в банківській системі за рівнем фінансової стійкості є рейтингове оцінювання, що має відповідати таким вимогам: використання офіційної фінансової звітності та застосування (за необхідності) експертних оцінок – вагових коефіцієнтів, нормативних значень тощо; забезпечення можливості отримання узагальнюючої оцінки фінансового стану одного бан-

ку і рейтингу групи банків; урахування тенденції розвитку на основі динамічних рядів показників.

З огляду на ці вимоги найбільш реальною та досконалою ми вважаємо розроблену українським економістом П. Матвієнком динамічну методику визначення рейтингової оцінки. Відсутність прив'язки до конкретних показників робить цю методику універсальною, що уможливує її застосування у будь-якій галузі діяльності – для розрахунку рейтингу банків, розвитку регіонів, інвестиційної привабливості регіонів, підприємств тощо. Зазначена методика ґрунтується на розумінні фінансової стійкості банку як інтегрованої якісної характеристики його діяльності, що залежить від стану власного капіталу, якості активів і залучених ресурсів, ліквідності та прибутковості.

Суть методики побудови рейтингової оцінки зводиться до того, що: по-перше, обирається ряд показників, які всебічно характеризуватимуть динаміку зміни фінансового стану банківської установи, за кожним з них дається нормативне (граничне) значення, а за його відсутності здійснюється порівняння з середнім значенням за сукупністю банків (табл. 3); по-друге, формуються правила, за якими здійснюватиметься вагова оцінка показників відповідно до заданої шкали балів. При цьому

якщо правило виконується, то відповідно до нього банк отримує певну кількість балів за аналізованим показником, в іншому випадку – нуль балів. У результаті утворюються дві групи банків: банки, для яких виконується правило, і банки, для яких воно не виконується. Для деталізації отриманого результату здійснюється його диференціація всередині утворених груп за критерієм наближеності до нормативного значення [3].

Таблиця 3

Показники та їх нормативні значення

Показники	Умовне позначення	Нормативне значення
Показники надійності		
1. Співвідношення капіталу і зобов'язань 2. Співвідношення високоліквідних і загальних активів 3. Співвідношення коштів, отриманих від банків та інших фінансових установ, і зобов'язань банку	K_1 K_2 K_3	$\geq 4\%$ $\geq 20\%$ Не більше від середнього значення по групі
Показники ефективності		
1. Прибутковість активів 2. Рентабельність діяльності банку 3. Коефіцієнт дієздатності	K_4 K_5 K_6	$\geq 0,75\%$ $\geq 8\%$ $\leq 95\%$

Набір правил включає [3]:

1. Виконання нормативу (граничного значення) на всіх рівнях динамічного ряду, зокрема в останній точці.
2. Відповідність середнього темпу зростання значень динамічного ряду граничному показнику.
3. Відповідність темпу приросту тренда граничному значенню.

Побудова рейтингової оцінки передбачає задоволення таких вимог: показники мають максимально повно відображати фінансово-економічну діяльність банку та бути рівноцінними за своєю значущістю. Якщо остання вимога не виконуватиметься, то здійснюється регулювання ваговими коефіцієнтами [3]. З огляду на це, важливим є вибір показників та визначення їх кількості. Виходячи з того, що певну сферу діяльності банку можуть характеризувати кілька показників, їх об'єднують у групи. Максимальна кількість балів, яку отримує група, в цілому не повинна перевищувати кількість балів, які може отримати окремий показник, що не входить до жодної з груп. Для цього розраховуються вагові коефіцієнти.

Використавши розроблену методику, П. Матвієнко побудував рейтинг 15-ти найбільших банків України за 6-ма показниками надійності та ефективності. Набір показників для аналізу формувався на основі наявної офіційної інформації НБУ. Однак слід зазначити, що на базі доступної інформації можна розрахувати не всі важливі показники, і насамперед показник якості активів – співвідношення проблемних кредитів і кредитного портфеля. Для обчислення рейтингу було використано три правила, що подані в табл. 4.

Набір правил і оцінка показників

Правила	Кількість балів за шкалою	
	основна	додаткова
Виконання нормативу в усіх точках динамічного ряду	5	2
Виконання нормативу в останній точці динамічного ряду	3	1
Відповідність темпу приросту тренда граничному значенню	1	0,5

Максимальна кількість балів, яку може набрати банк, становить 75. Це оцінка умовного банку з ідеальними показниками діяльності. Залежно від кількості балів, отриманих за результатами проведеного рейтингування, банки ранжувалися так: чим більша кількість балів, тим вищий рейтинг банку, а узагальнююча оцінка виступає як ваговий коефіцієнт, що характеризує рівень надійності банку та його ефективність. За результатами рейтингування, до першої п'ятірки банків-лідерів увійшли: ОТП Банк, що набрав 47,3 бала, ПУМБ – 46,6, Ощадбанк – 46,0, Укрсоцбанк – 44,3 та Промінвестбанк – 44,2 бала.

Інформація про банки, що нині поширюється різними джерелами, є неузгодженою. Тому виникає необхідність застосування єдиного обґрунтованого підходу до встановлення рейтингу банків та системи визначення узагальнюючої оцінки діяльності банків, розрахованої на широке коло користувачів. Фінансова неспроможність ряду банків гостро ставить питання про необхідність усебічної оцінки їх стану з метою уникнення ризику втрати коштів їх клієнтами, а також вирішення важливого для органів банківського нагляду завдання ран-

нього запобігання кризовим явищам у банківській системі.

Для того, щоб у сучасних умовах нарощувати потужність банківської системи, банківський менеджмент має дбати про досягнення максимальних результатів за найменших затратах живої та уречевленої праці. Успішність діяльності комерційних банків можна оцінити за такими важливими складовими, як рівень надійності та ефективності роботи з урахуванням тенденцій розвитку. Рейтинговий аналіз дозволяє отримати комплексну оцінку фінансового стану банків і порівняти результати їх роботи.

Ця методика уможливило здійснення дистанційного моніторингу фінансової стабільності банківської системи шляхом розрахунку рейтингової оцінки на базі нормативів НБУ. Рейтинг слід розглядати як комплексну характеристику банку в ланцюжку “історія банку – його місія й цілі – управління – поточні результати – перспективи”. Тільки комплексний підхід з урахуванням результатів рейтингування та інформації, що дозволяє всебічно проаналізувати всі фактори впливу на діяльність банку, може стати запорукою достовірності аналізу фінансового стану банку та висновків щодо його надійності й ефективності.

Список використаних джерел

1. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: монографія / Кочетков В. М. – К. : КНЕУ, 2002. – 238 с.
2. Рейтинг надійності українських банків за результатами першого півріччя 2011 р. РА “Стандарт-Рейтинг” // Урядовий кур’єр. – 29.09.2011 р. – № 179.
3. Матвієнко П. Рейтингова оцінка діяльності банків України / П. Матвієнко // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 37–46.
4. Волик Н. Г. Удосконалення моделі комплексного оцінювання фінансової стійкості банків на основі рейтингової системи / Н. Г. Волик // Держава та регіони ; Серія : Економіка та підприємництво. – 2009. – № 6. – С. 45–49.
5. Мазаракі А. Методологічні засади побудови рейтингової системи оцінювання діяльності комерційних банків / А. Мазаракі, Н. Шульга // Банківська справа. – 1999. – № 3. – С. 26– 29.
6. Федоренко В. Г. Визначення рейтингу комерційних банків / В. Г. Федоренко, Н. І. Коломійченко // Економіка та держава. – 2005. – № 10. – С. 3–8.

Вітаємо з ювілеєм!

Шпильову

Ольгу Миколаївну,

начальника Головного управління статистики
у Дніпропетровській області.

Бажаємо здоров’я, благополуччя,
нових творчих успіхів.

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

